

BUTLLETI

DEL GRUP D'ESTUDIS SITGETANS

Any VII

Setembre de 1982

N.º 23

Discurs de presentació del 8è volum de la «Col·lecció d'Estudis Sitgetans»

per JACINT PICAS I CARDÓ
president del G. E. S.

Senyor Alcalde, senyor Cap del Servei d'Arxius de la Generalitat, amics Oriol, President del Grup d'Estudis de Vilanova, socis del G.E.S. i amics tots:

Ens ha semblat escaient de convocar-vos en les vigílies de festa per tal de complir un acte de Festa Major. I aquest acte de Festa Major és presentar-vos el llibre vuitè de la col·lecció del Grup d'Estudis Sitgetans. També en aquesta ocasió proclamarem el guanyador del certamen que per primera vegada hem convocat, el «Premi Josep Carbonell i Gener» que ha recaigut en la persona de l'estudiant Jordi Artigas i Masdú, que no es troba entre els presents perquè és de vacances fora de la Vila amb la seva família, i al qual he de felicitar pel mèrit del seu treball «Guia artística de Sitges», cosa que ens promet que no serà la darrera vegada que acudirà a un certamen i que els seus treballs obtindran més d'una vegada guardons més ressonants, però no pas concedits amb tanta complaença com aquest.

Aquest premi Josep Carbonell i Gener va adreçat a premiar els treballs que hagin fet durant el curs escolar els estudiants de B.U.P. i C.O.U. amb el tema de Sitges en els seus diversos aspectes i per a la segona concessió que s'anunciarà aviat, hi introduïrem algunes modificacions perquè sigui possible la màxima concurrència.

Si ara m'he referit al noi de catorze anys que ha assolit aquest premi, ara m'he de referir a una altre minyó sitgetà que ha passat la vuitantena i que el dia de Sant Bartomeu rebrà el títol de Fill Predilecte de Sitges que l'Ajuntament ha acordat concedir-li. Ja sabreu tots

que em refereixo al senyor Josep Matas i Puig, que a més de tots els mèrits i qualitats que han contribuït a fer-lo mereixedor d'aquest títol, és dels nostres socis fundadors, el més assidu assistent a les reunions mensuals. Moltes vegades l'hem trobat els vespres d'hivern que hi acudia puntualment, guardant-se de l'aire de les cantonades del carrer Major. El senyor Matas és, en quantitat i qualitat, el primer col·leccionista de documents gràfics de la Vila i, com a funcionari municipal que ha estat, ha tingut cura molts anys de la secretaria del Patronat del Cau Ferrat, i en aquesta comesa li ha escaigut de guardar curosament molta documentació, salvant-la dels avatars dels temps, no sempre plàcids i abonancats, i ja sabeu que els papers és la primera cosa que es perd en dies de tràngol. Oi més, el senyor Matas és un filatèlic impenitent, que ha sabut recollir les més diverses varietats aplicades al correu de Sitges. Senyor Pepe, rebeu la nostra enhorabona més cordial.

I ara, permeteu-me que m'avanci a donar-vos una bona notícia encara fresca que es refereix a una altra persona, de joventut mai no desmentida, a la qual el nostre Ajuntament ha incoat —perdoneu, em sembla que es diu així— expedient per a la concessió del títol de Fill Predilecte de Sitges amb el propòsit de fer-li'n entrega el vinent dia de Santa Tecla. Crec que no cal enumerar els indiscutibles mèrits que ben segur que l'Ajuntament haurà valorat i que envolten la seva caminada pel món, més la tasca que encara farà durant molt de temps. Bé: us puc anunciar que el nom d'aquest futur fill predilecte és el del nostre amic Ramon Planas Isabal. Per molts anys.

El llibre que avui presentem és el vuitè de la nostra col·lecció de títols que ha publicat el Grup d'Estudis Sitgetans, col·lecció de la que, mal ens està dir-ho, comencem a sentir-nos-en un xic cofois perquè significa l'acompliment d'una vella il·lusió que mai no s'havia pogut fer realitat. Ara, gràcies a les diverses subvencions d'entitats oficials, Caixes d'Estalvi, i de particulars, hem pogut veure acomplert el vell somni. Així, el número u va ser destinat inexcusablement a reeditar l'«Assaig Històric de la Vila de Sitges» de Joan Llopis i Bofill, obra que no s'havia tornat a publicar des de l'any 1891 en què va guanyar el premi concedit per

l'Ajuntament. L'any passat ja el vàrem haver de reeditar, cosa que confirma la falta que feia la seva publicació.

El segon dels volums editats va ser el llibre de poesia **«Càntic del Vinyet i altres poemes»**, una selecció de la prolífica obra del degà dels nostres poetes i fill predilecte de Sitges, senyor Salvador Soler i Forment, llibre patrocinat pel senyor Vicenç Ibàñez i Olivella en què es recull la més emotiva i flairosa obra poètica del senyor Soler i Forment.

El tercer dels volums editats és obra de l'estudiós de temes sitgetans en més d'un aspecte, Ignasi Maria Muntaner i Pascual, i enclou els estudis sobre **«Sitges i els conflictes catalans dels segles XVII i XVIII»**, i l'edició va ser patrocinada per la Caixa d'Estalvis del Penedès.

Feia molt de temps que somniàvem tornar a editar l'obra del gran enamorat de la seva vila natal i dels temes de la marina que fou Emerencià Roig i Raventós, obra que es diu **«Sitges dels nostres avis»** que des de la seva publicació inicial l'any 1932 era introbable, com ho prova el fet que en dos anys s'ha gairebé exhaurit la nova edició. I es comprèn, perquè l'obra d'en Roig enclou una colla de pàgines que semblen més aviat pintades que escrites i els sitgetans hi han anat a cercar les clarors de l'ahir més que no pas el document exacte i precís. Tot fa preveure que aviat haurèm de considerar la reedició d'aquest recull d'escenes de la nostra marina que van sortir de la ploma fervent de Roig i Raventós.

La cinquena obra que hem editat és la **«Geografia i Guia de Sitges i el seu terme municipal»**, de Josep Soler i Cartró, obra que el vell fundador de l'Eco va anar redactant i polint al llarg de la seva vida, albergant en el seu cor la il·lusió impossible de veure-la editada. Gràcies a la protecció de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis, hem pogut donar a la llum aquesta obra que ens descriu una vila agrícola i marinera que l'esforç de les successives generacions han convertit en la vila actual.

En el traspàs del nostre home polític i, per suplència de l'activitat política, historiador de Sitges, el senyor Josep Carbonell i Gener, l'Ajuntament de la Vila patrocinà l'edició del llibre que el nostre historiador va deixar publicat en forma d'articles successius a l'**«Eco de Sitges»**. Aquest volum, amb el títol **«Esquema històric dels anys napoleònics a Sitges»** és el sisè de la nostra col·lecció i resumeix els fets d'aquella època tan revolta i que era objecte d'una atenció especial pel nostre benvolgut senyor Carbonell.

El setè volum que ha editat el Grup d'Estudis Sitgetans ho ha estat amb motiu dels cinquanta anys de la mort de Santiago Rusiñol. La nostra secretària, Vinyet Panyella, va robar hores al descans per tal d'estudiar, anotar i documentar la correspondència rebuda per Rusi-

ñol i que es guarda al Cau Ferrat. Vinyet Panyella ha recollit 111 documents en aquest llibre titulat **«Epistolari del Cau Ferrat»**, la publicació del qual ha patrocinat la Comissió Organitzadora del L Aniversari de la mort de Rusiñol, que va ser, com sabeu, l'any passat.

I ara, arribem a presentar el vuitè títol, el llibre que recull **«Dos treballs d'història de Sitges de mitjans del segle XIX»**, i com a part integrant que sóc de la seva confecció deixaré que en parli l'Oriol Pi de Cabanyes, recalcant només que l'obra de Bernardí Llopis ens ha arribat íntegrament gràcies a un mestre tot just arribat a Sitges, que era Esteve Barrachina i Benages, el qual va voler ensenyar als seus alumnes la història i la geografia locals en lloc de les quatre vaguetats que se solien ensenyar. Com que la memòria del senyor Barrachina és ben viva a Sitges, crec que havia de remarcar el seu pas per l'escola nacional de la Vila. Aquest volum ha estat patrocinat per la Conselleria de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Fins aquí, els títols que hem publicat. Ara tenim en curs d'impressió un altre volum que durà el número 9 i que enclou l'estudi que ha fet el nostre soci David Jou i Andreu de l'establiment de famílies sitgetanes a la població costanera d'Isla Cristina, a la província de Huelva, lloc on van establir-se famílies de nom tan sitgetà com Carbonell, Mirabent, Rovira i d'altres que van dedicar-se a la indústria de la pesca salada i que avui han arrelat en aquella costa andalusa, potser en compensació d'altres López i Martínez que s'han integrat a la vida de la nostra vila. En Jou, no content amb l'estudi dels documents, ha anat diverses vegades a l'antiga població de La Higuera, avui Isla Cristina, per tal d'entaular relació amical amb els nostres representants a Andalusia. Aquest llibre és patrocinat per la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Barcelona.

Com a projecte immediat, i de capital importància per als sitgetans si bé encara no resol el problema econòmic que representa, tenim l'edició de la tesi doctoral d'Ignasi Maria Muntaner que ha estudiat la **Toponímia de Sitges** i va merèixer la màxima qualificació pel tribunal. És l'esforç més valuós sobre un tema que de tan a la vora ens afecta. Això vol dir que no cessarem en el nostre esforç per a obtenir la subvenció o aportacions necessàries per tal de veure'l editat.

També tenim el propòsit d'editar, com més aviat millor, un llibre que va publicar el senyor Josep Carbonell i Gener en forma d'articles a l'**«Eco de Sitges»** i que va titular **«Assaig sobre el segle XVIII sitgetà»** el qual és d'evident interès perquè estudia l'origen de la relació de Sitges amb Amèrica, quan Carles III va autoritzar el comerç de Catalunya amb les possessions del Nou Món.

També el Grup d'Estudis Sitgetans ha editat i publicat una col·lecció de quaderns que ha arribat ja al número onze. Aquests quaderns recullen textos i treballs d'extensió menor que els volums i es refereixen a diversos aspectes i figures de la Vila i han estat patrocinats en gran part per les Caixes d'Estalvis establertes aquí.

Avui fem la presentació de l'onzè d'aquests quaderns que recull el treball que ha fet David Jou i Andreu sobre el tema que li és tan familiar de «La Marina de Sitges», text que li serví de base per dir una conferència a la Biblioteca de Sitges el 28 de novembre darrer. David Jou, que és home de mar per professió i que va aprendre a caminar a la nostra platja, ha passat després bones estones recopilant dades de la nostra marina, que va donar treball i ocupació a la gent de Sitges i va ser el vehicle eficaç de la nostra relació amb Amèrica.

Altres títols anteriors d'aquesta col·lecció de quaderns són el fullet sobre el 75 Aniversari de la mort del Dr. Robert; la Crida per a la Verema de 1978 que vaig pronunciar jo mateix i aquí mateix; el Catàleg de l'Exposició Antològica de l'Escola Llumínista de Sitges, l'any 80; la Crida per a la Verema 1979, de la Vinyet Panyella; la biografia de l'escultor Pere Jou, pel seu nét David Jou; el fullet que recull l'acte d'homenatge a Josep Carbonell i Gener, el 19 d'octubre de 1980; el fullet amb el text de la conferència que pronuncià Ramon Planes sobre Santiago Rusiñol el 13 de juny de 1981 a la Bi-

blioteca de Sitges; i la biografia i estudi de l'obra de Joaquim Espalter, fet per Antoni Vigó.

És evident que tots aquests projectes i dissenys, a més de la tasca de relació amb els tallers gràfics que els confeccionen presenten la dificultat de cobrir el pressupost corresponent mitjançant les peticions de subvenció a les entitats oficials i a les Caixes d'Estalvis, perquè, com deien els nostres avis, no podem estirar més el braç que la mànegua, per més que els somnis sempre sobrepassin la realitat. I aquest treball que la nostra entitat fa per acompanyar la realitat econòmica amb els desigs dels més audaços impedeix que caiguem en els pecats de l'avorriment o de l'ensopiment que a vegades, si no fos això, podrien assaltar la vida de la nostra entitat.

He de fer constar, finalment, que la relació que hem establert amb les Caixes d'Estalvi que han patrocinat una i altra vegada les nostres publicacions és presidida per la màxima cordialitat i franquesa. I no podia ser altrament, perquè veiem que aquestes entitats també han entès que, a més del deute de gratitud que els expressem, també ells reben un favor per la nostra part, perquè amb la seva aportació econòmica els donem ocasió de practicar una bona, immillorable inversió amb la protecció que dispensen a la creació de fonts de coneixement. I ells també saben que aquesta creació i el foment de l'estudi són el primer capital que tot poble civilitzat conrea per tal que doni, com està escrit, el cent per u.

(Pronunciat el dia 21 d'agost de 1982 al Saló d'Or de Maricel i que obria els actes de la Festa Major de Sitges)

Els fets del primer de maig de 1838

Rectificació i addenda

per VINYET PANYELLA

El número 15 del «Butlletí del Grup d'Estudis Sitgetans», corresponent al mes de març de 1980, publicava un article que vaig elaborar sobre els fets del primer de maig de 1838 —fets que anys més tard donaren nom a l'actual carrer que porta aquesta denominació—. Les fonts de l'article esmentat no eren altres que una carta que l'Alcalde Constitucional de la Vila adreçava al «Señor Gefe Superior Político de Barcelona» donant notícia detallada dels fets. La carta parlava de dos morts i un ferit per part dels defensors de la Vila —Almós i Romeu, els morts, i Ortís el ferit— i d'un mort «inmediato a dicho fuerte» i tres altres difunts «que han muerto por el camino», aquests per part dels carlins invasors. En voler comprovar la identitat d'aquest

personal als llibres parroquials, el volum corresponent a aquestes dates no hi era. Per tant, vaig suposar que era un dels llibres que s'havia perdut durant els dies de juliol de 1936.

I això no és cert. El volum, que abasta les defuncions entre 1825 i 1853 era llavors al taller de restauració i enquadernació, ja que des de fa uns anys mossèn Joaquim Comas ha tingut cura de fer conservar i restaurar el patrimoni documental de la parròquia de Sant Bartomeu i de Santa Tecla. Per tant, un cop retornat aquest volum a l'arxiu parroquial vaig copiar les dades que es publiquen a continuació, per tal de completar el contingut de l'article esmentat.

«Como cura propio de la parroquia de los Santos Bartolome y Tecla de la Villa de Sitges provincia y obispado de Barcelona mandé dar sepultura en el día de la fecha al cadáver de D. Blas Almor, natural de Herrera, arzobispado de Zaragoza, casado con D.ª Teresa Torres natural de Mataró, de edad treinta y un años, Alguacil de marina del distrito de Sitges, hijo de D. Manuel Almor, Organista y D.ª Isabel Corzan, naturales de Herrera su muger. Falleció el día primero de mayo presente en acción de guerra defendiendo la Villa de Sitges. Es enteramente pobre. Fueron testigos D. Vicente Casas, presbítero, y D. Marsal Puig, alpargatero. Y para que conste lo firmo: Sitges y dos de mayo de mil ochocientos treinta y ocho. Pablo Torrents cura párroco.»

«Como cura propio de la parroquia de los Santos Bartolomé y Tecla de la Villa de Sitges provincia y obispado de Barcelona mandé dar sepultura en el día de la fecha al cadáver de un hombre de edad unos treinta y dos años ignorandose todo lo demás. Falleció el día prime-

ro de mayo presente en acción de guerra. Fueron testigos D. Vicente Casas presbítero y Don Marsal Puig, alpargatero. Y para que conste lo firmo: Sitges y dos de mayo de mil ochocientos treinta y ocho. Pablo Torrents, cura párroco.»

«Como cura propio de la parroquia de los Santos Bartolomé y Tecla de la villa de Sitges provincia y obispado de Barcelona mandé dar sepultura en el día de la fecha al cadáver de D. Matías Romeu natural de Calafell del mismo obispado viudo en primer matrimonio de D.ª Maria Gibert y en segundo casado con Doña Serafina Mercader, jornalero, de edad treinta y tres años, hijo de D. Matías Romeu, jornalero y de D.ª Eulalia Arans, su muger. Falleció el día primero de mayo presente en acción de guerra defendiendo la Villa de Sitges. Es enteramente pobre. Fueron testigos D. Vicente Casas, presbítero y D. Marsal Puig, alpargatero. Y para que conste lo firmo: Sitges y dos de mayo de mil ochocientos treinta y ocho. Pablo Torrents Cura Párroco.»

Consideracions entorn de l'OPPIDUM SUBUR

per MAGI MIRET

El tema de **Subur** ha estat tractat des del segle passat per molts autors, la principal preocupació dels quals era descobrir-ne la localització exacta (1). Diverses poblacions han estat candidates a ésser la successora d'aquesta antiga població (Olèrdola, Sitges, Subirats...), però sense que l'arqueologia ho confirmés. Recentment les troballes a Adarró han tornat a revifar el tema (2). És per aquest motiu que ens hem decidit a fer les presents consideracions.

Per què després de tants anys d'investigacions arqueològiques no s'ha pogut identificar encara els vestigis de **Subur** de manera incontestable? Una lectura minuciosa de les fonts literàries antigues, complementada amb els coneixements arqueològics de què actualment disposem pot donar-nos la resposta.

L'hispano-romà P. Mela és l'autor clàssic conegut que cita **Subur** per primer cop, a mitjans del segle I d. C. Diu que entre les ciutats d'**Emporiae** i **Tarraco** hi ha oppida petits: **Blanda**, **Iluro**, **Baetulo**, **Barcino**, **Subur**, **Tolobi** (3). Aquest paràgraf és enganyós, car apareixen

junts sis nuclis de població molt distints, l'única característica comuna dels quals aquí és llur dimensió reduïda comparada amb la de **Tarraco** i **Emporiae** (4). El terme **oppida** és emprat per Mela amb sentit ampli, com a sinònim de **núcli** de població, sense entrar en detalls.

L'italic Plini «el vell» (segona meitat del segle I d. C.) és més precís, ja que classifica els diferents nuclis de població segons llur estatut jurídic. Així mentre que **Barcino** és una **colònia** i **Baetulo** i **Iluro** són **oppida civium romanorum**, **Subur** és simplement un **oppidum** (5). Independentment de quina sigui la significació jurídica dels termes **oppidum** i **oppidum civium romanorum** (molt discutida pels historiadors), és clar que es refereixen a dues realitats distintes.

A mitjans del segle II d. C. Ptolomeu cita també **Subur**, com a pertanyent als cossetans, però sense oferir més dades (6), i ja no hi ha més fonts literàries clàssiques que l'esmentin.

Com hem vist, les fonts literàries permeten de sospitar que **Subur** era diferent quantitati-

vament i qualitativa dels nuclis de **Barcino**, **Baetulo** i **Iluro**. La seva extensió probablement era molt més reduïda, i d'aquí que els seus vestigis siguin tan difícils d'identificar. Però les diferències fonamentals no radicarien simplement en la dimensió, sinó sobretot a nivell de funcionament com a centre «urbà». Tant **Barcino** (colònia augustea) com **Iluro** i **Baetulo** (municipis al segle II d.C., segurament des d'època flàvia) eren ciutats integrades dins del model político-administratiu romà (7). L'epigrafia ho testimonia plenament amb la menció de diversos personatges amb càrrecs en els òrgans de govern de les ciutats, càrrecs de tipus romà.

Solament coneixem una dada epigràfica que pugui relacionar-se amb **Subur**. Es tracta d'una inscripció de **Tarraco** amb el text «L(ucio) Furio L(uci) f(ilio) / Faventino / Suburitani / publice» (CIL II, 4271), datable en el segle I d.C. (8) i que pot traduir-se com «A Lucius Furius Faventinus, fill de Lucius, els Suburitans, a càrrec del fons públic». Si realment correspon a la **Subur** que aquí tractem, com és probable, demostraria que es tractava d'un nucli de població amb un cert grau d'organització, però sense arribar a la categoria jurídica de **municipium**. La utilització del terme **Suburitani** en nominatiu plural i la no menció de l'òrgan de govern municipal de tipus romà (l'**ordo decurionum**) permeten de sospitar-ho. És simptomàtic que entre **Barcino** i **Tarraco** no hi hagi cap jaciment arqueològic amb un mínim de material epigràfic (9), fet que ve a confirmar la inexistència d'un nucli de població amb una organització político-administrativa de tipus municipal romà en aquesta zona.

No entrarem en l'etimologia del nom. L'estudi de la toponímia, tant l'actual com la desapareguda, malgrat la seva aparent facilitat requereix profunds coneixements lingüístics. Interpretacions com la de «Sub-ur» («sota-ciutat»), emprada com a prova que **Subur** era el port marítim d'Olèrdola, és a dir, l'actual Sitges, no són serioses (10).

Fins ara hem examinat les fonts literàries i epigràfiques, però, quina és la informació que pot aportar l'arqueologia? Fins fa pocs anys tots els assentaments d'època romana coneguts a la zona litoral entre **Barcino** i **Tarraco** corresponien a **villae** disperses, sense indicis de l'existència d'algun nucli de poblament concentrat. Però a partir de 1977 el jaciment d'Adarró (al SO. de Vilanova i la Geltrú) fou excavat de nou (11) i aparegueren altra volta restes del poblament ibèric, però amb la novetat de la descoberta que en època romana continuà el poblament concentrat, segons sembla (12). És molt

possible que Adarró fos el centre «urbà» de la zona litoral de l'actual comarca de Garraf, amb un «hinterland» amb poblament dispers (13). De tota manera caldrà esperar que siguin publicats els resultats de les excavacions per tal de poder valorar la viabilitat d'aquesta hipòtesi.

Segons M. Tarradell, al costat de les ciutats romanes en sentit estricte, és a dir, les que tingueren categoria de **colònia** o **municipium**, és segur que hi hagué altres nuclis urbans més petits (14). Adarró podria ser-ne un. Ara bé, no es pot afirmar que es tracti de **Subur**. El que cal no és fer càbales sobre si l'és o no l'és, sinó continuar investigant sobre el terreny a fi de conèixer la seva estructura. Si es tracta efectivament de **Subur** l'evidència arqueològica confirmarà la importància reflectida a les fonts literàries. Una vegada estudiat el jaciment s'haurà de comparar amb tots els altres de la zona litoral entre **Barcino** i **Tarraco** i sols aleshores, si s'escau, es podrà identificar amb l'**oppidum Subur**.

De tota manera cal tenir present que el poder identificar el nom antic d'un jaciment arqueològic és un fet la importància del qual no s'ha d'exagerar. Massa sovint la migradesa de les fonts fa que esdevingui pura anècdota, i aleshores recau en l'arqueologia el pes de la seva valoració científica.

NOTES:

(1) Vegí's Albert Ferrer, «El problema de la situació de Subur», *Ampurias* VII-VIII, Barcelona 1945-46, p. 368-370.

(2) Antoni Ferrer, «El poblament ibero-romà de Darró, de nou al descobert», *Informació Arqueològica*, 26, Barcelona 1978, p. 24-28.

(3) P. Mela, *De Chorographia*, II, 90.

(4) **Tarraco** (Tarragona) tenia entre 60 i 70 Ha. o una mica més i **Emporiae** (Empúries) entorn de les 25 (21 la ciutat romana i unes 4 la Neàpolis). En canvi **Iluro** (Mataró) sols en tenia unes 8, **Baetulo** (Badalona) entre 7'5 i 10 i **Barcino** (Barcelona) al voltant de les 13. No hi ha dades de **Blanda** (Blanes?), **Subur** i **Tolobi**.

(5) C. Plinius, *Naturalis Historia*, III, 21.

(6) Ptolemeus, *Geographiké Hyphegesis*, II, 6, 18.

(7) Un interessant estudi regional d'aquest model és el de J. F. Rodríguez Neila, *Sociedad y administración local en la Bética romana*, Publicaciones del Monte de Piedad y Caja de Ahorros de Córdoba, 1981.

(8) G. Alföldy, *Die Römischen Inschriften von Tarraco*, *Ma-drider Forschungen*, Berlin, 1975 (2 vols.), vol. I, n.º 377, p. 205.

(9) Les poques inscripcions conegudes són funeràries o votives, de caràcter privat. Vegí's G. Alföldy, citat.

(10) Per altra banda, al terme de Sitges sembla que no hi havia cap nucli de poblament concentrat, sinó que tots els assentaments eren dispersos, tant en època ibèrica com romana.

(11) Es coneixia allí un poblament ibèric al qual s'hi sobrepassa una **villa** romana en època claudia-neroniana (segle I d.C.). Vegí's A. Arribas, «La primera campanya de excavacions en el poblament ibèric i «villa» romana de Adarró (Villanova i Geltrú)», *Boletín Bib.-Museo Balaguer*, 5.ª època, tom. IV, Vilanova i la Geltrú, 1956, p. 23-48, resumit a la revista *Ampurias*, XXI, Barcelona 1959, p. 323-329.

(12) Antoni Ferrer, citat.

(13) Aquesta hipòtesi l'hem exposat amb més detall a «El jaciment de Solers (Sant Pere de Ribes) i algunes notes sobre el poblament ibèric i romà a la comarca de Garraf (prov. de Barcelona)», *Pyrenae*, Barcelona (en premsa).

(14) Miquel Tarradell, *Les ciutats romanes dels Països Catalans*, discurs d'entrada a la Reial Acadèmia de Bones Lletres, Barcelona 1978, p. 18.

Document de dotació de l'Església de Sant Miquel d'Olérdola (3)

per IGNASI M.ª MUNTANER

Hos terminos precensuit

60 Suniarius, inclitus comes, cum ecclesia Sancta Digna, Sancti Petri, Sancti Salvatoris, Sancti Juliani, Sancti Petri, Sancti Christofori, Sancti Genesii, Sancta Maria foris muros. Qui construxit memoratus idem comes castrum Olerdula, et inqouit predicta ecclesia Sancti Michaelis, situm infra muros cum uenerabili uiro Teuderico episcopo. Ignoscat illis Dominus et abluat universis piaculis illorum.

70 Isdem et terminos firmare maluit uenerabilis pontifex Uiuas, ob remedium anime sue suorumque genitorum et ob remedium anime prelibati Suniefredi suorumque genitorum consanguineorum quoque omnium. Cum ipse, non inmerito uiuendi dignus, antequam egregius pontifex adveniret, fatali casu peruentus, quod obtabat uidere non meruit. Sed tamen, miserante Deo, impleta sunt.

Hec nam-

75 que oblata sunt Deo a religiosis uiris militibusque in die dedicationis basilice. Dedit archileuita Lobetus pareliata I de terra et modiatas II de uinea. Endaleco, ferragenal I. Morgatus, ferragenal et spe-
80 lunca cum casale. Ermegilie, sesterada I de terra in Uitrano. Guifredo, similiter I de terra in Migriniano. Guilamagnus, modiatas I de uinea, que est ad ipsas Tortas. Petrus, similiter I de uinea in Papiolo. Vndisclo, similiter I de uinea ad ipso pozolo. Hera-
85 tuual, similiter I de uinea qui est ad ipso trescorn. Felice, herilio. Altimiro, viridiacario XV dextros in longitudine, in latitudine uero VI. Aldena cum filios suos, ferragenal
90 I qui est ad ipsa fonte. Transmiro, ipsa uinea marciola ab integre. Albarico, semo-diata I de uinea qui est ad ipso trescorn. Teudeuino, ferragenal I qui est ad ipsa ualle. Eruinosus, similiter I de uinea in Uitra-
95 no.

Ista oferta sunt Deo archangeloque illius Michaelis, ut in ultima ora, cum aduenerit, occurrat illis in adiutorium et manus extranea nos eos permittat tangere. Dignissimo-
100 que illius clauiculario oferta sunt, ut paradisi ualuas illis aperiat.

Viuas, gratia

Dei episcopus, qui ad dedicationem istius altaria ueni, et opus Domini ut ualui fideliter consumaui, volo namque ut fiat donationem decimarum primiciarumque oblationum quoque omnium, ut dictum
105 est, amodo et usque et sempiternum.

Seniofredus

archipresbiter. Suniefredus presbiter. Julianus presbiter. Audegarius sacerdos. Llonuardus presbiter. Gaucefredus presbiter. Ermenardus presbiter. Vidale presbiter. Guillara presbiter. Bonaricus presbiter. Maler presbiter.

110 Eruigius presbiter, cognomento Marchio, qui et iudex has quigamas dotis exarauit, era XXX post millesima, annus Domini DCCCC nonagesimus primus, inditione V^a, et cum duobus litteris superpositis in uerso X^o. Conversus die et
115 anno quod supra.

flavia establert abans aquests termes Sunyer, comte illustre, amb l'església de Santa Digna, Sant Pere, Sant Salvador, Sant Julià, Sant (60) Pere, Sant Cristòfol, Sant Genís, Santa Maria de fora muralles. Fou el mateix comte esmentat qui va bastir el lloc fort d'Olérdola i inicià la dita església de Sant Miquel, situada dintre de les muralles, junt amb el venerable baró Teodoric, bisbe. Que el Senyor (65) els perdoni i netegi totes les seves faltes.

I aquests mateixos termes va voler confirmar el venerable bisbe Vives, per a remei de la seva ànima i de la dels seus pares i per a guariment de l'ànima del mencionat Sunifred i (70) de la dels seus pares com també de la de tots els seus parents. Ja que ell, tot i que era ben digne de seguir vivint, abans de la vinguda de l'illustre pontifex, com que arribà a l'ensopec inevitable, no fou considerat mereixedor de poder veure allò que anhelava. Tanmateix, per la misericòrdia de Déu tot fou aconpleert.

I aquestes coses (75) foren ofertes a Déu pels barons religiosos i pels militars el dia de la dedicació de la basilica. L'ardiacà Llobet donà 1 parellada de terra i 2 mujades de vinya. Andalec, un farraginal. Morgat, un farraginal i una cova (80) amb casal. Ermegüilla, 1 sesterada de terra a Vidrà. Guifred, també 1 de terra a Magri-nyà. Guilamany, 1 mujada de vinya que és a les Tortes. Pere, també 1 de vinya a Papiol. Undiscle (85), també 1 de vinya al pouet. Eratuval, també 1 de vinya que és prop del trescorn. Fèlix, un erill. Altimir, un verdeguer de 15 destres de llargada i 6 d'amplada. Aldena i els seus fills, un farraginal (90) que és prop de la font. Transmir, la totalitat de la vinya mallola. Alberic, 1 mitja mujada de vinya, que és prop del trescorn. Teodoví, un farraginal que és a la vall. Ervinós, també 1 de vinya a Vidrà (95).

Aquestes coses van ser ofertes a Déu i al seu arcàngel Miquel, perquè ell a l'última hora, quan arribarà, els surti a l'encontre per ajudar-los i no deixi que els toqui cap mà enemiga. I van ser ofertes al seu digníssim clauer perquè (100) els obri les portes del paradís.

Vives, bisbe per la gràcia de Déu, que he vingut a dedicar aquest altar i que he complert l'obra de Déu tan fidelment com he pogut, vull doncs que es faci donació dels delmes i primícies, com també de les ofrenes de tots, tal com ja ha estat (105) dit, des d'ara i per sempre.

Seniofred arxiprest. Sunifred prevere. Julià prevere. Audegari sacerdot. Llonuard prevere. Gaucefred prevere. Ermenard prevere. Vidal prevere. Guilarà prevere. Bonaric prevere. Maler prevere.

(110) Ervigí prevere, de cognom Marc, que com a jutge ha redactat aquestes escriptures de la dotació, en l'era 1030, any del

Senyor 991, indicció 5.ª, i amb dues lletres sobreposades a la línia 10.ª. Traslladat en el dia i (115) any que hi ha més amunt.

Nota: En el número anterior d'aquesta sèrie d'articles cal fer dues correccions: a) a la línia 28 del text on diu benignitatem ha de dir benignitatem, b) a la traducció, a la línia 7 començant pel final, ha de dir 'al puig de Fluridio i per la Pineda i passa per la coma'.

AUTORS QUE HAN UTILITZAT AQUEST DOCUMENT

El primer fou Francesc Diago (1), que en 1603 l'esmenta en la seva història dels comtes de Barcelona (2). Amb ell, intenta documentar l'antiguitat de la població d'Olèrdola, com a fundada pel comte barceloní Sunyer i el bisbe, també de Barcelona, Teodoric.

Poc després, entre 1610 i 1630, Jeroni Pujades, orientat per la citació de Diago, el consulta i en fa un ampli extracte (3). Detalla els precedents i fets de la consagració de l'església i enumera els llocs que segons el document són limit del territori d'Olèrdola. Ara bé, potser per mala lectura seva, potser per l'accidentada història que hagué de patir el manuscrit fins a la seva publicació (4), en el resum hi ha força canvis i errors en relació a l'original. Així, tradueix un grup de topònims: **Cantallops, gorch Negre, río de S. Esteván, Puigflorit, Cabrahijo** (!), **Borralleras**. Fa alguna unió gratuïta (**Villafirriol**). Equivoca alguns noms: **Almeredo**, per **Elmerado**, **Tovexó** per **Fouexo**, **Bellobono** per **Ballobono**. Però, potser els canvis més notables són dos: en comptes de **Sinapi** posa incomprendiblement **Mostallera** (5), i tradueix **spelunca qui uocitatur Derru** per **spelunca Laya o cueva del rey**. La **cueva del Rey** pot explicar-se com una mala interpretació de **Derru**, que podria haver estat llegit com **de Rii** i **de Rei**, però la introducció de la **cova Laya** no s'entén en absolut, i penso que no és sinó una glossa personal de Pujades.

Durant la guerra dels Segadors el francès Pere de Marca es va apropiat sense cap escrúpol del manuscrit de Pujades i se'l va emportar en 1651 a París. Això li va permetre d'elaborar una obra sobre la Catalunya antiga, citant documents que mai no havia vist personalment. Per tant, és el següent historiador que va utilitzar la carta de dotació de l'església d'Olèrdola. En fa un breu esment (6), situant aquest fet en l'any 991.

Cent cinquanta anys després, un dels qui collaborà a editar la Crònica de Pujades, Pròsper de Bofarull, coneix ja de primera mà l'escriptura i en dóna la localització exacta: en el número 277 del volum IV de les Antiquitatum (7). Com Marca, sols la fa servir per assegurar que Olèrdola fou fundada en temps del comte Sunyer i el bisbe Teodoric. També

diu que s'hi esmenten els límits del territori, però no els detalla.

El següent és Manuel Milà i Fontanals. Milà pertanyia a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona des de l'any 1846, i el desembre de 1855 hi llegí uns «Apuntes históricos sobre Olèrdola». La silueta del castell encimbellat a l'horitzó formava part de la seva infantesa vilafranguina i el tema degué interessar-li sempre. El discurs, que incloïa dades documentals i arqueològiques, va ser publicat després al Diari de Barcelona i posteriorment, n'oferí una versió ampliada al volum II de les Memòries de l'Acadèmia de Bones Lletres (8). El document dotat hi és utilitzat, però solament a través del resum no gaire correcte que dóna Pujades. Com a coneixedor de la comarca, Milà intenta d'identificar els llocs que s'hi citen, i així, deixant de banda les interpretacions més òbvies, pensa que la **spelunca Laya** són els **Caus**, que **Villafirriol** correspon a la coneguda, diu, masia **Ferriol**, que l'aqüeducte **Bellobono** és el de **Banyeres** i que el **Cabrahijo** és el **Cabrafig** que apareix en un document del rei Alfons I. També procura reconèixer quines són les esglésies considerades com a incloses en el territori olèrdolà.

En publicar-se aquest treball, algun erudit de Vilafranca, concretament un tal senyor F. B., comunicà a Milà que posseïa una còpia textual del document, rebuda de mans d'un «il·lustre cultivador de nuestra historia». Milà, amb l'ajuda del canonge Joan Codina, va comparar-la amb l'original existent a l'arxiu de la Catedral, i la va publicar en una addició al seu segon treball sobre Olèrdola, que aparegué en 1880 al III volum de les Memòries de l'Acadèmia (9). El coneixement del text autèntic li permeté d'advertir els errors de la versió de Pujades, però s'absté explícitament de censurar-lo i elogià la seva capacitat d'historiador. Malgrat això, tampoc no evità ell mateix diverses equivocacions. En algun cas es tracta de simples regularitzacions ortogràfiques (**princeps, processurum, basilice, numcupatum**, etc.). En altres, de dubtes de lectura que el mateix Milà i Fontanals indica amb un interrogant (**domini per domum** (l. 12), **domina per donationem** (l. 33), **piaculis o peccatis per piaculis** (l. 65)). Altres poden ser considerades com a equivocacions de còpia o d'impremta (**Seniefredo per Suniefredi** (l. 26), **Quilamagnus per Guilamagnus** (l. 82),

murciola per marciola (l. 90), Furriol per Firriol (l. 45), Teudovino per Teudeuino (l. 93), etc.). Altres ja són més importants, com quan suprimeix **Michaelis** (l. 24), o canvia **incoat** per **incipit**, o no entén la **h** inicial i la interpreta per **k**, llegint **Katuval** per **Heratuual** (l. 85) i **kilio** per **herilio** (l. 87), o transforma un nom tan important com el del jutge Ervigi, cognomenant-lo **Marsilio** en comptes de **Marchio** (l. 110), entre d'altres.

NOTES:

(1) Francesc Diago (1560-1615), dominicà valencià, fou cronista de la Corona d'Aragó, historiador i geògraf, i autor d'una desena d'obres.

(2) Francisco DIAGO, O. P.: *Historia de los victoriosísimos antiguos condes de Barcelona*, Barcelona (S. Cormella) 1603, p. 74 i 83.

(3) Gerónimo PUJADES: *Crónica universal del Principado de Catalunya* (8 vols.), Barcelona (Tornet) 1829-1832, v. VII ll. XIV c. LIII p. 311 (cf. ll. XIII c. IX p. 20).

(4) Pujades no arribà a publicar la segona part del seu treball, el posterior a l'arribada dels àrabs a Espanya. El manuscrit fou portat en 1651 a París per Pere de Marca. En el segle XVIII el va copiar Josep de Taverner i es va publicar a Barcelona ja en el segle XIX.

(5) Costa d'entendre una traducció que representa un canvi tan gros del mot original, ara bé, es pot seguir el pensament de Pujades. **Sinapi** vol dir **mostassa** o també **mostalla**; **mostallera** en deu ser la planta. En realitat, avui **Sinapi** és la **Se-nabra**.

(6) Petrus de MARCA: *Marca Hispanica sive Limes Hispanicus*, París (F. Muguet) 1688, ll. IV any DCCCCXCI col- 415.

(7) Próspero de BOFARULL Y MASCARÓ: *Los Condes de Barcelona vindicados* (2 vols.), Barcelona (J. Oliveres) 1836, v. I cap. «D. Suniario o Sunyer» p. 109.

(8) Manuel MILA Y FONTANALS: *Apuntes históricos sobre Olérdola*, «Mem. de la R. Ac. de B. Lletres de Barcelona» v. II, Barcelona (C. Verdagué) 1868, p. 505 ss.

(9) Manuel MILA Y FONTANALS: *Olérdula. Apéndice a la memoria impresa en el t. II*, «Mem. de la R. Ac. de B. Lletres de Barcelona» v. III, Barcelona (J. Jepús) 1880, p. 575 ss.

La seva llibreta
o talonari de "la Caixa"
són diners a l'instant
a tot Catalunya,
Balears i Madrid.

Més de 600 Oficines al seu servei.

CAIXA DE PENSIONS
"la Caixa"